

SEXTIL PUȘCARIU ȘI PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. ANUL 1914

Petre DIN¹

SEXTIL PUSCARIU AND THE WORLD WAR I. YEAR OF 1914

ABSTRACT

Sextil Puscariu was an outstanding personality of the Romanian culture, a linguist, philologist and literary historian as well. The Austrian Hungarian state of war against Serbia indicates the beginning of the First World War, a solution in support of Franz Joseph the emperor even if he had doubts upon its consequences. The influence of the German schools which he had attended to and his status of being an Austrian-Hungarian citizen determined him to accept the command of empowering under the Hungarian pennant. It is significant the fact that during the mobilisation he was together with his family at Techirghiol, but the feeling of his duty forced him to go back to Transylvania, Brasov.

The war involves unavoidably changes as regards the mentality level of the fighters who were involved into the conflict. The Transylvanian intellectual feels in a painful way the abatement of the freedom of speech, action and soul alienation that go with any conflict. Sextil Puscariu takes an account of the propaganda effects imposed by the authorities and analyses the policy of maintaining the internal unity of the Austrian-Hungarian administration.

His memories are a genuine historical document because they give back to the readers the historical events conducted during the World War I, during the Great Union from 1918 but the later on period too. The daily notes highlight both the events of the war but the spirit feelings, Puscariu's inner thoughts, confronted with the difficulties and doubts of the conflict.

Keywords: Sextil Puscariu, the Austrian Hungarian, Franz Joseph the emperor, the Transylvania, World War I.

Obiectul acestui studiu îl reprezintă evocarea mentalității și a atitudinilor lui Sextil Pușcariu față de izbucnirea Primului Război Mondial și a impactului operațiunilor militare din anul 1914 la nivelul sensibilității sale.

Pentru o percepție adecvată a acestui studiu am considerat că se impune o prezentare sumară a biografiei sale. Născut la 4 ianuarie 1877 la Brașov, S. Pușcariu a fost o personalitate remarcabilă a culturii române, în aceeași măsură lingvist, filolog și istoric literar. Calitățile științifice l-au impus ca docent la Universitatea din Viena, apoi profesor la Universitatea din Cernăuți și ulterior membru deplin al Academiei Române. Treptat se afirmă ca un întemeietor de școală, cu discipoli, se impune prin prestația științifică, numărându-se printre filologii consacrați ai momentului: Matteo Bartoli, Belulovici, Byhan².

¹Profesor, doctor în istorie, Liceul Teoretic „Gheorghe Lazăr”, Avrig;
e-mail: petre_din@yahoo.com.

² Ion Bulei, *Cuvânt înainte*, în Sextil Pușcariu, *Memorii*, București, Editura Minerva, 1978, p. VI-VII.

Sextil Pușcariu a fost primul rector al Universității clujene, a creat Muzeul Limbii Române (1919), a creat Primul Institut de Lingvistică din România, Societatea Etnografică Română (1923), a editat revista *Dacoromania* (1920-1940, 1941-1948). A coordonat lucrările la *Dicționarul limbii române*, din care a publicat primele trei volume, și la *Atlasul lingvistic român*³.

În concepția lui Ion Bulei, redactarea *Memoriilor* lui Sextil Pușcariu coincide cu debutul Primului Război Mondial. Abordarea sa memorialistică este o sursă importantă pentru înțelegerea mai exactă a stărilor de spirit ale beligeranților, maniera de a gestiona chestiunile militare ale unor ofițeri, dorința de a pleca în permisie și sentimentul general al insecurității.

Accentuarea spiritului revanșard francez, iredentismul slav, pangermanismul, antagonismul dintre diversele grupuri etnice în interiorul Imperiului Austro-Ungar au contribuit la crearea unui climat de insecuritate colectivă în Europa. Pe acest fundal se produce atentatul de la Sarajevo, care va reprezenta pretextul izbucnirii primei conflagrații mondiale. La 28 iunie 1914, arhiducele Franz Ferdinand, aflat în vizită în Bosnia, provincie majoritar sârbă încorporată imperiului în 1908, este victima atentatului lui Gavrilo Princip. Prin asasinarea moștenitorului tronului s-a intenționat chiar slăbirea monarhiei, legătură simbolică sau reală, care asigura unitatea vastului imperiu. În plus, Franz Ferdinand este mai receptiv la reforme, dar este ferm împotriva naționalismelor care amenințau unitatea Imperiului Austro-Ungar⁴.

Declarația de război împotriva Serbiei a avut ca obiectiv reafirmarea poziției Austro-Ungariei ca mare putere independentă în Europa. Asasinatul de la Sarajevo a determinat Monarhia să acționeze și în favoarea războiului s-a pronunțat chiar și împăratul Franz Joseph, deși se temea de consecințele sale⁵.

Influența școlilor germane pe care le frecventează și ipostaza de cetățean austro-ungar l-au determinat să accepte înrolarea sub flamura habsburgică. Sentimentul datoriei față de „bunul împărat”⁶ a funcționat ireproșabil la Sextil Pușcariu. În ciuda faptului că este membru titular al Academiei Române, această realitate nu-i diminuează loialitatea față de împărat la izbucnirea conflictului. „Între toate sentimentele ce mă stăpâneau, unul singur domina: sentimentul datoriei. Rațiunea nu avea voie să vorbească. Orice alt raționament trebuia să înceteze din momentul când stările

³ *Enciclopedia Universală Britannica*, vol. 12, București, Editura Litera, 2010, p. 321.

⁴ Antonella Astorri, Patrizia Salvatori, *Istoria ilustrată a Primului Război Mondial*, București, Editura Enciclopedică RAO, 2005, p. 13-16.

⁵ A.J.P. Taylor, *Monarhia habsburgică 1809-1918. O istorie a Imperiului Austriac și a Austro-Ungariei*, București, Editura A.L.L.F.A, 2000, p. 197-199.

⁶ Pentru sintagma mitul „bunului împărat”, vezi: Toader Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1997, p. 209-221; Simona Nicoară, *Mitologiile Revoluției pașoptiste*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 206-211; Ioan Cârja, *Les roumains de Transylvanie et l' Empire des Habsburgs dans la periode 1848-1851. Entre realite et imaginaire*, în: „Studii de Istorie a Transilvaniei”, coordonatori Ionuț Costea, Valentin Orga, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2000, p. 231-244; Mirela Andrei, *Românii ardeleni și împăratul austriac. Avatarurile mitului „bunului împărat” de la sfârșitul secolului al XVIII-lea în perioada pașoptistă*, în: „Revista Bistriței”, XV, Cluj-Napoca, 2001, p. 215-223.

excepționale erau decretate și dintre toate convențiile omenești, cea mai monstruoasă, care te mîna la moarte fără să ai dreptul de a protesta, era cea recunoscută de toți”⁷.

Este de menționat faptul că în momentul decretării mobilizării generale, Sextil Pușcariu se afla cu familia în vacanță la Techirghiol, în Vechiul Regat. Sentimentul datoriei îl determină să se reîntoarcă în Transilvania, la Brașov, unde este concentrat ca ofițer în armata austro-ungară. Referindu-se la reacția românilor față de ordinul de mobilizare din anul 1914, Liviu Maior considera că era un răspuns concordant cu loialismul dinastic cultivat de mai mult de un secol, iar intelectualii români chemați sub arme afirmau deschis acest sentiment⁸.

Încercând să explice comportamentul loialist al românilor, Ioan Bolovan aduce drept argument în favoarea procesului revendicativ al elitei politice românești la sfârșitul conflictului, ideea că la mobilizarea decretată românii au fost printre cei mai disciplinați, dovedindu-și astfel fidelitatea față de împăratul Franz Joseph și Casa de Austria. Sentimentul de loialism față de împărat era atât de puternic în mentalitatea unora dintre români încât cei care erau plecați din Transilvania în Vechiul Regat s-au reîntors acasă doar pentru a răspunde ordinului de mobilizare și pentru a se înrola în armata imperială⁹.

Sextil Pușcariu are șansa să evite rigorile războiului datorită intervenției regelui Ferdinand al României la Curtea de la Viena. Șansa este ratată ca urmare a unui nefericit concurs de împrejurări, iar pentru Sextil Pușcariu începe perioada de deplasări prin Transilvania, pe frontul sârbesc și, ulterior, pe frontul italian¹⁰. Războiul aduce cu sine modificări la nivelul combatanților implicați în război. Intelectualul transilvănean resimte diminuarea libertății de exprimare, de acțiune și alienarea sufletească ce însoțește orice conflict. Imposibilitatea de a-și gestiona singur acțiunile, devalorizarea ființei umane sunt teme care revin frecvent în Memoriile sale: „Deprins să fii stăpân pe toate acțiunile tale, să porți consecințele pașilor tăi gândiți, să-ți croiești singur soarta – acum deodată ai devenit unealtă, care trebuie să asculte fără dreptul de a protesta, să mergi în necunoscut, să nu fii întrebat și să nu știi ce poate aduce ceasul următor, să fii obiect, mașină, slugă oarbă a unui superior cu toane, pe care îl știi mărginit. Simțul acesta, că de-acum altul dispune de tine, de viața ta chiar, apăsă ca un coșmar asupra mea”¹¹.

Plecarea soldaților și a tehnicii militare pe front sunt momente care îi conferă lui Sextil Pușcariu psihoze de eroism și sărbătoare sufletească. Trenuri împodobite, soldații cântând, ofițerii care consumau alcool, erau aspecte cotidiene ale deplasărilor militarilor în direcția frontului. Începutul războiului a impus schimbări ale vieții cotidiene în orașe, care s-au adaptat noilor exigențe impuse de raționalizarea resurselor alimentare¹². Astfel, orașul Brașov resimte ritmul trepidant al vieții de război și al dificultăților în aprovizionare. Conflictul amplifică necesitățile, creșterea

⁷ Sextil Pușcariu, *Memorii*, București, Editura Minerva, 1978, p. 7.

⁸ Liviu Maior, *Habsburgi și români De la loialitatea dinastică la identitate națională*, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 127.

⁹ Ioan Bolovan, *Primul Război Mondial și realitățile demografice din Transilvania. Familie, moralitate și raporturi de gen*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2015, p. 28-29.

¹⁰ I. Bulei, *op. cit.*, p. VII.

¹¹ S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 8.

¹² Antonella Astorri, Patrizia Salvatori, *op. cit.*, p. 98.

prețurilor, devalorizarea monedei. Viața cotidiană în timp de război fixează alte reguli decât cele în perioadele de pace. Aprovizionarea cu alimente devine o prioritate în viața oricărui cetățean. Conservele, salamul, coniacul, stofa de haine militare devin tot mai scumpe și dificil de procurat¹³.

Relatările lui Sextil Pușcariu consemnează prețioase informații despre viața soldaților și a populației civile din Brașov. Ungurii străbăteau străzile orașului manifestându-și ura împotriva Serbiei. cântând *Kutya Szerbia*, iar în restaurante, mai ales în grădinile lor, populate de ofițeri, se cânta imnul împărătesc austriac, cel unguresc sau *Die Wacht am Rhein*. Cu scrupulozitatea sa caracteristică, intelectualul transilvănean remarcă faptul că se cânta mai rar și *Deșteaptă-te române!*, iar tinerilor li se permitea să-și împodobească chipiul cu tricolor. În această strategie a câștigării bunăvoinței românilor, părintele Saftu a sfințit un steag tricolor utilizat pe câmpul de război de către o companie românească. În pofida acestei disponibilități spre compromis a oficialităților, soldații români încadrați între honvezii unguri erau bruscați și injurați de către aceștia și obligați să cânte *Kutya Szerbia*¹⁴.

Specific războiului este și transformarea presei din instrument de informare în mijloc de propagandă. Ziarele sunt investite cu rolul de a consolida sentimentul de mândrie națională, informațiile sunt filtrate și voalate când desfășurarea operațiunilor militare riscă să genereze sentimente de îndoială și pesimism¹⁵. Presa reflectă ciocnirile sângeroase de pe frontul sârbesc, dar în curând interesul cititorilor era focalizat asupra celorlalte fronturi. Intrarea în război a Angliei nu a produs în Brașov un ecou deosebit, dar gazetele germane considerau că evenimentului trebuia să i se acorde o atenție specială. Astfel, pe străzile orașului cântecul *Kutya Szerbia* era înlocuit cu *Gott strafe England*!¹⁶.

Înaintarea rapidă a trupelor germane în Belgia și ulterior în Franța, a generat un entuziasm deosebit. Sextil Pușcariu, echidistant în Memoriile sale, afirmă că în mentalul brașovenilor nu existau sentimente de ură la adresa francezilor, ci de compasiune și de simpatie, totuși victoriile armatei germane le consolidau moralul. „Minunile „Berthei celei grase” se povesteau din gură în gură. Aceste tunuri strașnice, precum și mortierele austriece de 30 1/2 se credea că vor aduce victoria. Împăratul Wilhelm spusese că Parisul va cădea și pacea se va iscăli înainte ca frunzele să pice de pe copaci și deci lumea își bătea joc de englezii care vorbeau că războiul va dura 3 ani”¹⁷.

În contextul războiului presa se alătură celorlalte instituții menite să contribuie la obținerea victoriei. Succesele sunt prezentate în detalii publicului larg avid de informații, în timp ce eșecurile sunt minimalizate și reliefate ca retrageri strategice. Astfel, Sextil Pușcariu, corect informat asupra operațiunilor militare, sesizează stoparea ofensivei germane în Franța. Acesta subliniază intensitatea emoțională, speranțele, temerile insinuate în sensibilitatea colectivă de presa Brașovului. Victoria francezilor de la Marna a fost prezentată ca o „mică înfrângere” și o retragere de aceeași amploare. În ciuda faptului că victoria de la Marna a modificat cursul

¹³ S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 13.

¹⁴ *Ibidem*, p. 13-14.

¹⁵ Antonella Astorri, Patrizia Salvatori, *op. cit.*, p. 83-84.

¹⁶ S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 14-15.

¹⁷ *Ibidem*, p. 15.

războiului, Pușcariu subliniază că opinia colectivă a brașovenilor nu a receptat ca atare victoria armatei franceze condusă de Joffre. În schimb, evenimentul a fost perceput ca începutul războiului de uzură, iar gazetele nu mai prezentau același interes pentru publicul brașovean¹⁸.

Dacă la nivelul imaginarului colectiv brașovean armata germană era prezentată ca fiind disciplinată, dotată cu armament și muniție modernă și condusă de strategii militari remarcabili, armata austriacă era percepută ca fiind mai puțin pregătită, iar ofițerii erau incapabili. Ca atare, ritmul luptelor era mai alert în Galiția, unde armatele rusești înaintau în detrimentul celor austriece. În acest context, gazetele prezentau informații lacunare, echivoce pentru a nu genera demoralizare la nivelul publicului. Presa abundă în informații în momentul în care generalul Hindenburg a obținut victoria împotriva trupelor rusești la Lacurile Mazurieni¹⁹.

Simona Nicoară menționează că ideea de datorie și de sacrificiu în numele națiunii presupune o grandoare morală. Războiul reprezintă lupta pe viață și pe moarte pentru că o națiune poate dispărea sau poate supraviețui nu doar prin intermediul unei forțe materiale, cât mai ales printr-o forță morală. Eroul este cel care se sacrifică pentru patrie și națiune, fiind modelul de autoritate în societate²⁰. Sextil Pușcariu menționa că primii răniți erau receptați în ipostaza de eroi, încât provocau invidie tuturor pentru nimbul de vitejie dobândit. La nivelul sensibilității colective se considera că aceștia și-au îndeplinit datoria și pot aștepta, ca reconvalescenți, sfârșitul războiului: „Dar în curând, bieții de ei, aveau să fie vindecați și retrimiși la front, iar la gară nu mai ieșea nimeni într-o întâmpinarea multelor transporturi de răniți”²¹.

Caracteristic stării de război este nu numai limitarea libertății de informare, ci și cenzura²². Sextil Pușcariu inventariază atent efectele propagandei impuse de autorități și analizează minuțios detaliile politicii de menținere a coeziunii interne a administrației austro-ungare. Semnificativ în acest sens sunt interdicțiile de a-i vizita pe răniți pentru a nu fi informați cu privire la realitatea derulării operațiunilor militare. În condițiile cenzurii, impresiile răniților puteau genera incertitudini și pesimism. Soldații și ofițerii răniți mărturiseau despre lipsa de experiență a ofițerilor austro-ungari, despre experiența trupelor rusești din războiul ruso-japonez din 1904-1905, despre eficacitatea tunurilor rusești care trăgeau cu două mii de metri mai mult decât ale austrieșilor, despre faimoasele exemple de eroism ale cazacilor, despre numărul impresionant al armatelor rusești și despre ordinele stupide date de ofițerii superiori care nu puteau fi executate²³. „Dar mai multă groază băga în noi zăpăceala comandanților austriești, care își pierduseră capul. Era vremea când fiecare striga și orice superior era gata să tragă cu revolverul în inferior”²⁴.

O temă frecventă a presei brașovene este reprezentată de atitudinea României față de conflict. În contextul în care Italia își declarase neutralitatea, gazetele pro-

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 15-16.

²⁰ Simona Nicoară, *Națiunea modernă. Mituri, simboluri, ideologii*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2002, p. 162-163.

²¹ S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 17.

²² Antonella Astorri, Patrizia Salvatori, *op. cit.*, p. 84.

²³ S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 17-18.

²⁴ *Ibidem*, p. 17.

nunțau cu simpatie crescândă numele lui Petre Carp, unul dintre susținătorii ideii de intrare a României în război alături de Puterile Centrale, în timp ce personalitățile lui Take Ionescu, Nicolae Filipescu și mai ales principesei Maria erau reflectate cu adversitate și groază, sașii sperând încă în alăturarea României la Puterile Centrale. Personalitate cu un vast orizont cultural, Sextil Pușcariu vehiculează ideea că speranța sașilor era regele Carol I. Informațiile edițiilor speciale ale gazetelor vizând moartea regelui, i-au consolidat convingerea că România va opta în favoarea războiului împotriva Austro-Ungariei²⁵.

În acest context, Ioan Bogdan, cu preocupări în domeniul filologiei și istoriei, i-a solicitat permisiunea lui Sextil Pușcariu de a interveni prin intermediul Academiei Române la regele Ferdinand pentru a fi transferat în sectorul sedentar, având obligația de a elabora o lucrare a Academiei, patronată de rege. Ferdinand a intervenit la ministrul austro-ungar din București, contele Ottocar Czernin. Acesta a înaintat intervenția sa la forurile superioare, iar la câteva zile după ce Sextil Pușcariu plecase pe front, a sosit o telegramă din Casovia ca acesta să fie mobilizat la frontul sedentar. Comandantul bateriei de artilerie dacă l-ar fi rechemat, ar fi trebuit să plece el în locul lui Pușcariu, deoarece nu mai era alt ofițer fără destinație specială și deci a telegrafiat că reputatul filolog plecase cu o destinație necunoscută²⁶.

Deplasarea contingentului de voluntari de la Brașov la Cisnădie nu aduce noutăți în viața cotidiană a lui Sextil Pușcariu. Relatările sale consemnează chefurile zgomotoase ale ofițerilor, jocul de cărți și discuții focalizate pe operațiunile militare ale armatei austriece. Rutina vieții de garnizoană l-a determinat să identifice remedii împotriva sedentarismului prin lectură. Citește romanele lui Maupassant și Prévost, încercând o detașare de evenimente. Tema războiului este prezentă în Memoriile sale prin informații preluate din gazete sau în conversațiile cu ceilalți ofițeri. După cucerirea Belgradului de către armata condusă de generalul Potiorek, pe care „îl depusese la picioarele lui Franz Joseph”, peste numai câteva zile a trebuit să evacueze Serbia în debandadă, lăsând zeci de mii de prizonieri²⁷.

Relatările sale sunt momente de introspecție și de oglindire a realității influențate de efectele lecturilor și ale solitudinii asumate. Descrierile abundă în fapte mărunte, observații banale, care în aparență sunt prea puțin înrudite cu războiul. În fapt, acest evenimential înseamnă războiul, așa cum l-a cunoscut Sextil Pușcariu. Odată cu aceste precizări, intelectualul transilvănean ne informează asupra rolului redus al descrierilor operațiunilor militare și al armamentului în prezentările sale. „Poate tocmai rolul redus pe care îl vor avea descrierile luptelor sângeroase și rarele bubuituri de tunuri și puținul lătrat al mitralierelor să facă cartea aceasta mai plăcută la citit și mai veridică. Cu condiția, firește, ca să izbutesc să fiu sincer în reportajele mele și să nu lipsească descrierilor mele atmosfera, acel aer transparent care la un peisagist face valoarea unui tablou”²⁸.

Imaginarul lui Sextil Pușcariu relevă aprioric necesitatea conștiinței datoriei îndeplinite. Ajuns în localitatea Jozseffalva, în ipostaza de ofițer de rezervă, a trebuit să rezolve multiple chestiuni de aprovizionare a trupelor cu alimente și cai. Cheltuirea

²⁵ *Ibidem*, p. 19.

²⁶ *Ibidem*, p. 20.

²⁷ *Ibidem*, p. 23-25.

²⁸ *Ibidem*, p. 31.

judicioasă a banilor exprimă probitatea morală și onestitatea sa. Calculele complicate introduse în contabilitatea militară impun responsabilități asumate de filologul transilvănean. În pofida reglementărilor precise sesizează și existența unor ofițeri care profitau de dificultățile inerente conflictului îmbogățindu-se: „Mi-ar fi fost ușor să pun și eu în fiecare lună cel puțin 20.000 de coroane la buzunar sau să-i joc în cărți ca ceilalți, sub ochii binevoitori ai comandantului, colonelul Watunauer, care „chi-bița” la jocurile de hazard, unde erau în casă zeci de mii de coroane. Preferam însă ca banii economisiți să-i întrebuințez pentru cai, care înotau în fân – până la genunchi și erau grași pepene. Cu toate astea, când am lichidat casa, aveam saci întregi de orez și cafea pe care îi cinstii urmașilor mei”²⁹.

Analizând conținutul acestui text, putem sesiza cu certitudine existența sentimentului unei înalte datorii și al unei nobile responsabilități. Educat în spiritul disciplinei și al rigorii faptelor impuse de școala germană, cucerit de fervoarea idealurilor naționale, imprimate de ambianța culturală a Brașovului, Sextil Pușcariu este dominat de sentimentul datoriei față de monarhia austro-ungară. Este mobilizat și participă la serviciul de aprovizionare din spatele frontului, fapt ce-i conferă timp pentru a-și relua ocupațiile intelectuale. Onestitatea și scrupulozitatea în îndeplinirea datoriei este o constantă de-a lungul perioadei de război. Refuzul tentației îmbogățirii facile, așa cum reiese din precedentul citat, responsabilitatea asumării conștiente a faptelor argumentează moralitatea și demnitatea personalității sale.

Alt subiect reflectat în Memorii este acela că războiul va fi de scurtă durată. În acest sens, Antonella Astorri și Patrizia Salvatori menționează că marea iluzie spre care converg aspirațiile tuturor combatanților în august 1914, este aceea că se vor întoarce la casele lor înainte de sărbătorile Crăciunului³⁰. Impresiile lui Sextil Pușcariu surprind sentimentul general de oboseală pe care îl incumbă efortul unui război, că violențele și vărsările de sânge vor înceta și se va instaura pacea universală. Spirit pacifist, detectează cu timiditate indicii prevestitoare ale păcii mult așteptate. Într-o scrisoare adresată soției sale, Eleonora, din 19 decembrie 1914, i se confesează cu entuziasm în speranța că finalul războiului va fi la sărbătoarea Bobotezei. Același deziderat al sfârșitului războiului este enunțat și în scrisoarea din 14 decembrie 1914: „Ieri a fost a suta zi de când a început războiul. Să sperăm că nu vor mai trece multe până la sfârșitul lui”³¹.

Memoriile sunt un autentic document istoric, căci ele restituie cititorilor evenimente istorice desfășurate în timpul Primului Război Mondial, în timpul Marii Uniri de la 1918, dar și a perioadei ulterioare. Acestea reliefează deplasările sale prin Transilvania, mai concret prin Brașov, Cislădie, apoi deplasarea pe frontul italian, acțiuni care îi certifică sentimentul datoriei față de Austro-Ungaria. Informațiile sunt și mai interesante din perspectiva istoricului, cu cât Sextil Pușcariu menționează că în prezentarea evenimentelor a evitat impunerea unor predicții asupra derulării operațiunilor militare, ci și-a propus să reliefeze impactul acestora asupra sensibilității unui român, care a luptat într-un război străin de interesele sale naționale: „Pe mine nu m-au preocupat evenimentele mari ce au umplut anii 1914-1918, ci am vrut să arăt

²⁹ *Ibidem*, p. 28-29.

³⁰ Antonella Astorri, Patrizia Salvatori, *op. cit.*, p. 26.

³¹ S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 36.

cum ele s-au răsfârânt în sufletul unui român care a luptat pe frontul celălalt, în Alsacia și Lorena românească, și gândurile ce le-au stârnit aceste lupte, văzute din perspectiva limitată a luptătorului pe o porțiune mică de teren”³².

Un aspect semnificativ al Memoriilor îl reprezintă corespondența cu soția sa, Eleonora. Sextil Pușcariu reușește să-și stopeze trăirile prezentului preferând să trăiască în viitor. Existența sa solitară refuză frecventarea băilor de la Hárkány, a cafenelelor și a cinematografului, optând în favoarea lecturii. Corespondența dintre cei doi soți, scrisă sub impresia imediată a evenimentelor, are o prospețime și o sinceritate totală. Scrisorile exprimă sentimentul constant al iubirii pe care distanța și singurătatea vieții de soldat îl amplifică³³. O infuzie de optimism sănătos îi imprimă prezentului său să accepte ideea că nu este atât de importantă durata conflictului, cât ca acesta să se încheie în mod fericit pentru familia lor: „Țină războiul cât de mult, numai sfârșitul să fie bun pentru noi”³⁴.

Însemnările cotidiene evidențiază stările de spirit, reflecțiile lui S. Pușcariu, confruntat cu dificultățile și incertitudinile războiului. Corespondența dintre soți devine în acest context un barometru al intensității iubirii, așa cum reiese din însemnarea sa din 14 XII 1914: „Mă întrebi ce să-mi aduci? N-am lipsă de nimic, decât de voi, și dacă te aduci pe tine îmi faci cel mai frumos prezent”³⁵.

Ajuns la finalul actualului studiu, am considerat că se impune formularea următoarelor concluzii:

Sextil Pușcariu a fost personalitate remarcabilă a culturii române, în aceeași măsură lingvist, filolog și istoric literar. Declarația de război a Austro-Ungariei împotriva Serbiei marchează începutul Primului Război Mondial, soluție în favoarea căreia s-a pronunțat și împăratul Franz Joseph, chiar dacă avea incertitudini asupra consecințelor sale. Influența școlilor germane pe care le frecventase și ipostaza de cetățean austro-ungar l-au determinat să accepte ordinul de mobilizare sub flamura habsburgică. Este semnificativ faptul că în momentul decretării mobilizării se afla cu familia sa la Techirghiol, dar sentimentul datoriei îl determină să se reîntoarcă în Transilvania, la Brașov, unde este concentrat.

Războiul implică în mod inevitabil modificări la nivelul mentalității combatanților implicați în conflict. Intelectualul transilvănean resimte în mod dureros diminuarea libertății de exprimare, de acțiune și alienarea sufletească ce însoțește orice conflict. Sextil Pușcariu inventariază efectele propagandei impuse de autorități și analizează politica de menținere a coeziunii interne a administrației austro-ungare. Memoriile sale sunt un autentic document istoric, căci ele restituie cititorilor evenimentele istorice derulate în timpul Primului Război Mondial, în timpul Marii Uniri de la 1918, dar și a perioadei ulterioare. Însemnările cotidiene evidențiază atât evenimentele războiului, dar și stările de spirit, reflecțiile lui Sextil Pușcariu, confruntat cu dificultățile și incertitudinile conflictului.

³² *Ibidem*, p. 31.

³³ *Ibidem*, p. 32-33.

³⁴ *Ibidem*, p. 34.

³⁵ *Ibidem*, p. 36.